

ზოგიერთი სისხლის სამართლის საპროცესო ნორმის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის საკითხისათვის

რევაზ გოგშელიძე

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე, დოცენტი

ანოტაცია

ნაშრომში წინა პლანზეა წამოწეული სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის გარკვეული მუხლების სრულყოფის საკითხი. კერძოდ, ავტორს მიაჩნია, რომ დაკავებულს დამცველის მოწვევის უფლება უნდა მიეცეს, როგორც ეს აღნიშნულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-5 პუნქტში, დაკავებისთანავე და არა პოლიციის დაწესებულებაში ან მოკვლევის სხვა ორგანოში მიყვანიდან 12 საათის შემდეგ (12 საათი საერთოდ ზედმეტია). ამასთან ერთად, იგი თვლის, რომ პირი თავისუფლებაზეზღუდულად ითვლება დაკავების მომენტიდან ე.ი. იმ მომენტიდან, როდესაც მას რეალურად შეეზღუდა კონსტიტუციით მინიჭებული თავისუფალი გადაადგილების უფლება და არა იმ მომენტიდან, როდესაც წარადგინეს პოლიციის დაწესებულებაში ან მოკვლევის სხვა ორგანოში.

აღსანიშნავია, რომ ავტორის მოსაზრებები გაზიარებულ იქნა და საქართველოს პარლამენტს დაევალა შეიტანოს შესაბამისი ცვლილებები საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში 2003 წლის 1 მაისამდე.

საკვანძო სიტყვები: სისხლის სამართალი, საპროცესო ნორმა, კონსტიტუცია

ნებისმიერ დემოკრატიულ ქვეყანაში კანონმდებელი შეზღუდულია კონსტიტუციით, ადამიანის უფლებათა დაცვის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებითა და საერთაშორისო ვალდებულებებით. მსგავსი შეზღუდვის უპირველესი დანიშნულებაა მაქსიმალურად დაიცვას ადამიანი სახელმწიფოს არამართალზომიერი ჩარევისაგან.

მიგვაჩნია, რომ აღნიშნული პრინციპები უგულვებელყოფილია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით და ამავე კოდექსის მთელი რიგი მუხლებით დარღვეულია კონსტიტუციის მე-18 და 42-ე მუხლით გათვალისწინებული მრავალი ფუნდამენტური დებულება.

მივყვით დასმული საკითხის არსს. საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლი აღნიშნავს: ადამიანის თავისუფლება ხელშეუვალია. თავისუფლების აღკვეთა ან პირადი თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვა დაუშვებელია სასამართლოს გადაწყვეტილების გარეშე.

ადამიანის დაკავება დასაშვებია კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში, საგანგებოდ უფლებამოსილი პირის მიერ. დაკავებული თუ სხვაგვარად თავისუფლებაზეზღუდული პირი უნდა წარედგინოს სასამართლოს განსჯადობის მიხედვით არა უგვიანეს 48 საათისა. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას დაპატიმრების ან თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს. დაკავებულ ან დაპატიმრებულ პირს დაკავების ან დაპატიმრებისთანავე უნდა განემარტოს მისი უფლებები და თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი. მას დაკავების ან დაპატიმრებისთანავე შეუძლია მოითხოვოს დამცველის დახმარება, რაც უნდა დაკმაყოფილდეს.

დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილის დაკავების ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 72 საათს, ხოლო წინასწარი პატიმრობა - 9 თვეს.

კონსტიტუციის 42-ე მუხლითაც განსაზღვრულია, რომ ყოველ ადამიანს უფლება აქვს თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად მიმართოს სასამართლოს. დაცვის უფლება გარანტირებულია. კანონის დარღვევით მოპოვებულ მტკიცებულებას იურიდიული ძალა არა აქვს და ა. შ.

ჩვენი აზრით, საქართველოს კონსტიტუციის ზემოთ აღნიშნული მუხლების შინაარსს არ შეესაბამება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ზოგიერთი მუხლი.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით არ არის განმარტებული, თუ რა მომენტიდან ითვლება პირი თავისუფლებამეზღუდულად. მიგვაჩნია, რომ ასეთად პირი ითვლება დაკავების მომენტიდან, ე. ი. იმ მომენტიდან, როდესაც მას რეალურად შეეზღუდა კონსტიტუციით მინიჭებული თავისუფალი გადაადგილების უფლება.

აქვე ჩნდება კითხვა: ვის შეიძლება შეეზღუდოს თავისუფლება? თუ მიყვებით საქართველოს სისხლის საპროცესო კოდექსის 142-ე მუხლს, ასეთად შეიძლება მოგვევლინოს ეჭვმიტანილი პირი, ე. ი. პირი, რომლის გარშემოც არსებობს ეჭვი, რომ მან ჩაიდინა დანაშაული. ამის საფუძველს კი გვამლევს შემდეგი გარემოებები: ა) პირს წაასწრეს დანაშაულის ჩადენისას ან ჩადენისთანავე; ბ) თვითმხილველები, მათ შორის, დაზარალებულებიც, პირდაპირ მიუთითებენ ამ პირზე, როგორც დანაშაულის ჩამდენზე; გ) პირზე, მასთან ან მის ტანსაცმელზე აღმოჩნდება ჩადენილი დანაშაულის აშკარა კვალი; დ) პირი მიიძალა დანაშაულის ჩადენის შემდეგ, მაგრამ შემდგომ იგი ამოიცნო დაზარალებულმა; ე) პირის მიმართ გამოტანილია განჩინება (დადგენილება) ძებნის წარმოების შესახებ.

ზემოთ აღნიშნული საფუძვლებიდან ერთ-ერთის არსებობა საკმარისია იმისათვის, რომ პირი დაკავებულ იქნეს (ე. ი. შეეზღუდოს თავისუფლება) ეჭვმიტანილის სახით და დაკავების მომენტიდან ისარგებლოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლით: "მოითხოვოს დამცველის დახმარება, რაც უნდა დაკმაყოფილდეს". ამით იმის თქმა გვინდა, რომ თავიდანვე პირი უკვე დაკავებულია, როგორც ეჭვმიტანილი და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიერ დაწესებული 12 საათიანი დრო, რომლის განმავლობაშიც ეჭვმიტანილის სახით დაკავებული პიროვნება დადგენილებით განმეორებით უნდა ცნობილ იქნას ეჭვმიტანილად, ალოგიკურად გვეჩვენება (ვფიქრობთ, ეჭვმიტანილის ინსტიტუტი შედარებით უკეთესად იყო დამუშავებული 1961 წლის საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით).

მართებულად მიგვაჩნია გაუქმდეს ისეთი პროცესუალური დოკუმენტის შედგენა, როგორცაა დადგენილება "პირის დაკავებულად ცნობის შესახებ", რამდენადაც პირის დაკავება თავიდანვე ხდება სწორედ ეჭვმიტანილის სახით. საკითხის ამგვარი გადაწყვეტა სინათლეს შეიტანს "დაკავებულის" ინსტიტუტში, მოგვცემს შესაძლებლობას, ვიცოდეთ, რომ ეჭვის საფუძველზე დაკავებული პირი ეჭვმიტანილია, რომ ცალკე დამოუკიდებელი ინსტიტუტის სახით "დაკავებული პირის" ინსტიტუტი უცხოა სისხლის სამართლის პროცესისათვის, რომ საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლში ნათქვამი "დაკავებული" ზოგადი ცნებაა, მის ქვეშ შეიძლება მოიაზრობდეს როგორც ეჭვმიტანილი, ისე ბრალდებული, ასევე მსჯავრდებულიც. ეს იმაზეა დამოკიდებული, თუ რა უდევს საფუძვლად პირის დაკავებას.

სამწუხაროდ, კანონმდებელმა კონსტიტუციაში გამოყენებული ტერმინი "დაკავებული" საპროცესო კოდექსში გადმოიტანა, როგორც დამოუკიდებელი (მაგ. 146-ე მუხლი, 150-ე მუხლი) დროებითი, გარდამავალი ფიგურა. დროებითი იმდენად, რამდენადაც მისი შემოწმება უნდა დამთავრდეს პოლიციის დაწესებულებაში ან მოკვლევის სხვა ორგანოში დაკავებულის მიყვანიდან არა უგვიანეს 12 საათისა და ამ 12

საათში უნდა მიიღოს უკვე საპროცესო ნორმებით აღიარებული გარდამავალი სტატუსი. ე.ი. გამოდის, რომ სისხლის სამართლის პროცესში დღეისათვის გვაქვს ორი გარდამავალი პროცესუალური ფიგურა ერთი ექვმიტანილისკენ ("დაკავებული"), მეორე ბრალდებულისკენ ("ექვმიტანილი"), რაც მიუღებლად მიგვაჩნია.

ახლა შევეხოთ მეორე, უფრო მნიშვნელოვან პრობლემას. კერძოდ, სსსკ-ის 72-ე, 73-ე მუხლების შინაარსი ეწინააღმდეგება კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მოთხოვნას. საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-5 პუნქტში ნათქვამია: დაკავებულ ან დაპატიმრებულ პირს დაკავების ან დაპატიმრებისთანავე უნდა განემართოს მისი უფლებები და თავისუფლების შეზღუდვის საფუძველი. მას დაკავების ან დაპატიმრებისთანავე შეუძლია მოითხოვოს დამცველის დახმარება, რაც უნდა დაკმაყოფილდეს. ე. ი. კონსტიტუცია აღიარებს დამცველის ყოლის უფლებას დაკავებისთანავე - დაუყოვნებლივ და არა გარკვეული დროის შემდეგ. სსსკ-ის 72-ე, 73-ე მუხლები კი დამცველის ყოლის უფლებას აღიარებენ არა დაკავებისთანავე - დაუყოვნებლივ, არამედ პირის ექვმიტანილად ცნობის შემდეგ, რაც ხდება დაკავებიდან 12 საათის ფარგლებში, ე. ი. გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ. 12 საათის განმავლობაში კი დაკავებული პირის მიმართ (მხედველობაში გვყავს დაკავებული ექვმიტანილი) დამცველის გარეშე ჩატარებული ღონისძიებები: განმარტებათა მიღება, საჭირო დოკუმენტების, იმ საგნების გამოთხოვა და დათვალიერება, რომლებიც შეიძლება იქცეს ნივთიერ მტკიცებულებებად (სსსკ-ის 146-ე მუხლის მე-2 ნაწილი), ეწინააღმდეგება კონსტიტუციის მე-18 მუხლის შინაარსს და ასევე იძლევა ამ დროის განმავლობაში თვითნებობისა და სხვადასხვა უკანონობის შესაძლებლობას.

ამდენად, სსსკ-ის 72-ე, 73-ე მუხლები საჭიროებენ ცვლილების შეტანას იმ მხრივ, რომ დაკავებულს დამცველის მოწვევის უფლება მიეცეს დაკავებისთანავე, როგორც ეს აღნიშნულია კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-5 პუნქტში და არა პოლიციის დაწესებულებაში ან მოკვლევის სხვა ორგანოში დაკავებულის მიყვანიდან 12 საათის შემდეგ.

აქ სხვა პრობლემაც არსებობს: არაა გამორიცხული ექვმიტანილის სახით დაკავებულის პოლიციის დაწესებულებაში ან მოკვლევის სხვა ორგანოში მიყვანის გაჭიანურება შეგნებულად, რათა მასზე სხვადასხვა უკანონო ზეგავლენა იქნეს მოხდენილი. ამიტომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა უნდა შემოიღოს ცალკე ნორმა, რომელიც მოაწესრიგებს დაკავებულის პოლიციის დაწესებულებაში წარდგენის წესს.

რაც შეეხება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 142-ე მუხლის მე-2 ნაწილში მოცემულ დაკავების საფუძველს: "არა აქვს მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი", იგი ეწინააღმდეგება კონსტიტუციის მოთხოვნებს (მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილს მართლაც არა აქვს მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი). ეს საფუძველს უქმნის თვითნებობას და ბღალავს ადამიანთა ღირსებას.

პიროვნების დადგენის მიზნით პირის დაკავებას საფუძველად უდევს ეჭვი და, რა თქმა უნდა, ამ დროს მოწვეული უნდა იქნეს დამცველი, თვითნებობას რომ არ მიეცეს გასაქანი.

ამდენად, იმისათვის, რომ საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის შინაარსთან შესაბამისობაში მოვიდეს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 72-ე, 73-ე, 142-ე, 146-ე მუხლები, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, მათში აღინიშნოს დამცველის დაშვების აუცილებლობა დაკავების მომენტიდან.

ლიტერატურა

1. საქართველოს კონსტიტუცია. "ღია საზოგადოება საქართველოს" და ასოციაცია "ინტელექტის" გამოცემა. თბილისი. 2002 წ.
2. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი. გამომცემლობა "ნორმა". თბილისი. 2001 წ.
3. სისხლის სამართლის პროცესი. სახელმძღვანელო ავტორთა კოლექტივი. გამომცემლობა "მერიდიანი". თბილისი. 2002 წ.

მიღებულია: 08.04.2003